

Duchliński, P. (2023). *Spory moralne*. Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek, & B. Szlachta (Red.). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie [recenzja]

Redaktorzy znanej już czytelnikom serii „Słowniki Społeczne” – Wit Pasierbek i Bogdan Szlachta – w *Słowie wstępu* do kolejnego z tomów wydanej w jej ramach, pt. *Spory moralne* pod redakcją Piotra Duchlińskiego, zamieścili następujące słowa:

Mamy nadzieję, że lektura prezentowanego tomu zadowoli Czytelników, dając Im nie tylko okazję zapoznania się z naukowymi ujęciami ważnych problemów, z którymi zmagają się współczesny człowiek i zmagają się współczesne państwa oraz społeczeństwa, ale także wgląd w trudne niekiedy zagadnienia współczesności dokonywany z perspektywy katolickiej (Pasierbek & Szlachta, 2023, s. 8).

Po lekturze *Sporów moralnych* przyznaję, że książka ta posiada wiele walorów, które w istocie dają jej duże szanse na spełnienie tego oczekiwania.

Chociaż bowiem *Spory moralne* dotyczą problemów dobrze znanych i już rozpoznanych w literaturze przedmiotu, to jednak autorzy zamieszczonych tam tekstów dokonali udanej próby uporządkowania i odczytania ich na nowo; jak pisze redaktor tomu Piotr Duchliński, w celu wydobycia

z nich takie treści, które mogłyby jeszcze przyciągnąć uwagę współczesnego czytelnika, nie zawsze zainteresowanego abstrakcyjnymi deliberacjami etyków (Duchliński, 2023b, s. 11).

I to właśnie to nowe, świeże spojrzenie, dokonane w perspektywie konkretnych problemów współczesności, jest jednym z głównych walorów pracy.

Na tom *Spory moralne* składa się dwadzieścia haseł, zamkniętych w szerokiej formule tytułowych „sporów moralnych”. Hasła te mają formę obszernych erudycyjnych esejów. Ich Autorzy, reprezentujący rozmaite dziedziny i dyscypliny naukowe, pochodzą z rozmaitych środowisk naukowych (choć dominują badacze związani

z Uniwersytetem Ignatianum w Krakowie). Niewątpliwą zaletą tomu jest to, iż jego Redaktorzy pozwolili wypowiedzieć się Autorom reprezentującym rozmaite dyscypliny i różne tradycje etyczne, biorąc także pod uwagę głos katolickiej nauki społecznej. Tego rodzaju niejednostronny ogląd poszczególnych problemów to kolejny walor tomu.

W moim przekonaniu *Spory moralne* to praca ważna i potrzebna. I to zarówno dla badaczy zawodowo zajmujących się filozofią (jak sam Redaktor tomu), jak również dla tych reprezentujących inne dziedziny i dyscypliny naukowe (m.in. kulturoznawców, literaturoznawców, antropologów, psychologów, socjologów, politologów). Przykładem tego rodzaju czytelnika jest pisząca tę recenzję, która jako literaturoznawca/kulturoznawca znalazła tutaj zarówno cenne kompendium wiedzy w zakresie tytułowych „sporów moralnych”, jak i inspirację do podjęcia własnych poszukiwań w tym względzie, już na gruncie reprezentowanej dyscypliny naukowej.

W tym miejscu należy zauważyć, iż, jako że tytułowe „spory moralne” stanowiły i wciąż stanowią integralny element ludzkiej egzystencji, niniejszy tom, im właśnie poświęcony, ma szansę zainteresować także środowiska poza naukowe. W zamieszczonych w tomie tekstach dotknięto bowiem problemów ogólnoludzkich, stawiając uniwersalne pytania m.in. o to:

Jak człowiek powinien postępować i dlaczego? Co sprawia, że czyn staje się dobry i powinny moralnie? (...) skąd się one [tj. spory moralne – M.S.-K.] biorą (...) dlaczego na świecie jest tyle cierpienia, sporów, konfliktów, wojen...? Czy problem leży po stronie ludzi, czy może po stronie moralności? (Duchliński, 2023b, s. 9)

Jednocześnie poruszone na kartach *Sporów moralnych* problemy mocno związane są ze współczesnym życiem społecznym, a dzięki temu posiadają walor aktualności. A przy tym łączą się też integralnie z zachodzącymi na naszych oczach przemianami społecznymi, politycznymi, gospodarczymi, kulturowymi, cywilizacyjnymi, w tym z galopującym rozwojem technologicznym i postępującym rozwojem naukowym (m.in. w obszarze nauk medycznych). Zamieszczone w pracy teksty uzmysławiają czytelnikowi, w jak wielkim stopniu właśnie tego rodzaju różnorodne czynniki wpływają na formułowanie i rozstrzygnięcie sporów moralnych oraz determinują je. Podkreślił

to zresztą już sam Redaktor, Piotr Duchliński, w pierwszym artykule otwierającym zbiór (*Spory moralne – próba spojrzenia na całość*). W moim przekonaniu tom pt. *Spory moralne* ze względu na swoje walory poznawcze, a przy tym jasny i syntetyczny sposób prezentacji często skomplikowanych zagadnień etycznych, może (i powinien) znaleźć zastosowanie także w dydaktyce akademickiej.

W związku ze wspomnianym sposobem prezentacji podjętej problematyki zatrzymajmy się na chwilę przy schemacie, według którego zostały skomponowane poszczególne zamieszczone w tomie teksty poświęcone wybranym zagadnieniom związanym z tytułowymi „sporami moralnymi” Bowiem to właśnie ten sposób prezentacji, zasugerowany przez Redaktorów, a także jego konsekwentna realizacja w praktyce przez Autorów poszczególnych esejsów (haseł) sprawiają, że tom jest spójny, uporządkowany, a jego przekaz klarowny.

Każdy z dwudziestu tekstów (poświęconych poszczególnym zagadnieniom) zawiera bowiem: część definicyjną, analizę historyczną, ujęcie problemowe, refleksję systematyczną z wnioskami i rekomendacjami. Tego rodzaju podejście z jednej strony porządkuje i systematyzuje wiedzę, a z drugiej pozwala na oryginalne autorskie ujęcie problemu, czemu służy zwłaszcza wspomniana już „refleksja systematyczna z wnioskami i rekomendacjami”, w której (w większości przypadków) wybrzmiały indywidualne poglądy autorów oraz ujawniło się ich własne spojrzenie na problem. Dzięki tego rodzaju kompozycji czytelnik temu zyskał szansę poznania określonego problemu zarówno od strony teoretycznej, jak i historycznej, a także problemowej. Co istotne, Autorzy większości zamieszczonych tutaj tekstów dokonali udanego połączenia refleksji teoretycznej z namysłem nad praktyczną stroną podjętych zagadnień. I to są kolejne walory niniejszej pracy.

Pisząc o kompozycji tekstów wchodzących w skład tomu *Spory moralne*, należy wspomnieć jeszcze o kwestii co prawda oczywistej, ale przy tym wartej wspomnienia. Otóż formuła „słownikowa” tomu, wchodzącego w skład serii „Słowniki Społeczne” narzuciła określone reguły w ujęciu tematu. O pozytywnych aspektach tego rodzaju formuły już zostało napisane powyżej. Jak jednak wiadomo, syntetyczne ujęcie słownikowe poszczególnych problemów (pomińmy iż tutaj zaprezentowanych w formie obszerniejszych esejsów, nie zaś krótkich haseł) może budzić swoisty niedosyt czytelniczy ze

względu na charakterystyczną dlań skrótość refleksji. Przy tym jednak chociaż tego rodzaju formuła „słownikowa” nie daje możliwości pogłębionej, szczegółowej analizy, to jeśli jest odpowiednio przemyślana i dobrze zrealizowana – ma szansę zaostriżyć apetyt poznawczy czytelnika, jak ma to miejsce właśnie w tomie *Spory moralne*. Po lekturze poszczególnych esejów wiele zagadnień chciałoby się bowiem poznać głębiej i obszerniej. Zwłaszcza te tak ważne dla współczesnego człowieka żyjącego w czasach intensywnego rozwoju technologicznego, medycznego oraz doświadczającego związanych z tym zjawisk i ich kontrowersji (jak kwestie dotyczące m.in. ulepszenia fizycznego, inwazyjnych operacji plastycznych, klonowania). Podobnie rzecz się ma w odniesieniu do tematów oscylujących wokół relacji: etyka – polityka, etyka – ekologia.

Jeśli chodzi o same tematy związane tytułowymi „sporami moralnymi”, to bez wątpienia ich spektrum jest dość znaczne (m.in.: konflikt moralny, dylematy moralne, konflikty aksjologiczne, pluralizm wartości, relacje etyki i religii, kognitywizm/akognitywizm etyczny, spory – o podmiot, naturę ludzką, godność, sumienie, odpowiedzialność, źródła wiedzy etycznej czy zagadnienie neuroetyki). Tego rodzaju ujęcie tematu umożliwiło szersze spojrzenie na problematykę sporów moralnych. Przy tym jednak czytelnik oczekujący pełnej i całościowej prezentacji wszystkich współczesnych sporów moralnych może poczuć się zawiedziony. Nie taki był bowiem zamiar Redaktorów, którzy przede wszystkim chcieli zapoznać czytelników z przeglądem najważniejszych współczesnych sporów moralnych, nie zaś prezentować temat całościowo. W tym celu, co oczywiste, musieli więc dokonać niezbędnego wyboru oraz związanej z nim selekcji materiału. Biorąc pod uwagę ów cel twórców tomu, realizacja tego zamysłu udała się. W pracy zaprezentowano bowiem przegląd (wybranych) współczesnych sporów moralnych, tych najbardziej reprezentatywnych (zdaniem Redakcji), wokół których mają miejsce szczególnie interesujące debaty.

Na zakończenie kilka subiektywnych uwag, nakreślonych z punktu widzenia czytelnika *Sporów moralnych* zainteresowanego szeroko rozumianą kulturą, tak jak autorka niniejszej recenzji. Oczywiście, zdaję sobie sprawę, z tendencyjności takiego dość jednostronnego spojrzenia (wszak np. czytelnik zainteresowany historią czy antropologią będzie oczekiwał od tomu jeszcze czegoś innego). Niemniej

jednak zdecydowałam się zamieścić owe uwagi, absolutnie nie czyniąc z nich zarzutów w stosunku do Autorów, ale w celu przypomnienia, iż kultura, a zwłaszcza literatura piękna, posiadają istotny walor poznawczy także w odniesieniu do tytułowej problematyki. Nieprzypadkowo René Girard, poddając analizie dziewiętnastowieczne dzieła m.in. Stendhala, Prousta, Dostojewskiego, przekonywał, iż to właśnie ówczesna powieść pozwoliła na głębsze i wnikliwsze poznanie natury człowieka oraz stosunków społecznych epoki niż chociażby historia, filozofia, czy socjologia (Girard, 2001). Literatura piękna jest bowiem odbiciem dylematów, wyborów, dążeń czy rozterek (zarówno tych stanowiących istotę życia poszczególnych jednostek ludzkich, jak i epoki, w której owe jednostki żyją) oraz źródłem wiedzy o danej epoce, co współcześnie eksponuje antropologia literatury.

Nic zatem dziwnego, że czytelnik zainteresowany literaturą piękną oczekiwałby w tomie większej reprezentacji przykładów pochodzących z literatury pięknej. Wszak, jak przyznał w swoim eseju już sam Redaktor tomu, Piotr Duchliński, literatura piękna jest jednym z ważniejszych źródeł czerpania informacji o sporach moralnych dla etyków:

Etycy czerpią wiedzę o sporach moralnych albo z własnego doświadczenia, albo z obserwacji innych, z literatury pięknej lub też z badań, jakie prowadzi się na ten temat w etyce i szczegółowych naukach o moralności (Duchliński, 2023a, s. 16).

Oczywiście w tomie znajdują się wzmianki oraz (pojedyncze) przykłady tego rodzaju. Jednak w gruncie rzeczy są one dość nieliczne i niejako kontekstowe. Przykładowo o literaturze pięknej i jej twórcach w omawianej perspektywie wspominają np. Teresa Grabińska oraz Jerzy Kopania; głównie w odniesieniu do autorów antycznych i Szekspira (Grabińska, 2023, s. 38; Kopania, 2023, s. 190). Myślę, że szersza refleksja w tym względzie poszerzyłaby jeszcze pole poznawcze tomu. Niemniej jednak zdaję sobie przy tym także sprawę z ograniczeń ramowych publikacji.

Reasumując, bez wątpienia prezentowany tom jest pracą wartościową, pozwalającą czytelnikowi na zorientowanie się w temacie sporów moralnych oraz zachęcającą do poszukiwania i pogłębiania wiedzy (w czym niewątpliwie pomoże dołączona do każdego

z tekstów bibliografia). Należy także podkreślić, iż ze względu na fakt wydania książki (oprócz języka polskiego) także w języku angielskim zyskała ona dodatkowo walor promocyjno-popularyzatorski, dający możliwość rozpropagowania osiągnięć polskiej etyki i filozofii wśród szerszego kręgu odbiorców.

Monika Stankiewicz-Kopec

<http://orcid.org/0000-0003-1650-3887>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
monika.kopec@ignatianum.edu.pl

DOI: 10.35765/HP.2789

BIBLIOGRAFIA

- Duchliński, P. (2023a). Spory moralne – próba spojrzenia na całość. W P. Duchliński (Red.), *Spory moralne* (s. 13–32). Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek, & B. Szlachta (Red.). (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie).
- Duchliński, P. (2023b). Wprowadzenie. W P. Duchliński (Red.), *Spory moralne* (s. 9–12). Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek, & B. Szlachta (Red.). (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie).
- Girard, R. (2001). *Prawda powieściowa i kłamstwo romantyczne*. K. Kot (Tłum.). (Warszawa: Wydawnictwo KR).
- Grabińska, T. (2023). Konflikt moralny. W P. Duchliński (Red.), *Spory moralne* (s. 33–52). Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek, & B. Szlachta (Red.). (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie).
- Kopania, J. (2023). Wrodzoność charakteru a moralność. W P. Duchliński (Red.), *Spory moralne* (s. 185–204). Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek, & B. Szlachta (Red.). (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie).
- Pasierbek, W., & Szlachta, B. (2023). Słowo wstępu. W P. Duchliński (Red.), *Spory moralne* (s. 7–8). Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek, & B. Szlachta (Red.). (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie).